

РОЗДІЛ 2

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА: ТЕКСТ, КОНТЕКСТ, ІНТЕРТЕКСТ

Мотиваційна функція підліткової спортивної літератури: образ спортсмена як текст і контекст

Варданян Владислав

*магістр факультету фізичного виховання, кафедри теорії та методики
олімпійського та професійного спорту
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник:

Ковальова Юлія

*кандидат педагогічних наук, Заслужений тренер України з плавання,
старший викладач кафедри фізичного виховання і рекреаційно-оздоровчої
роботи
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Мотивація є ключовим чинником у процесі становлення професійного спортсмена. Її формування в юному віці має вирішальне значення для подальшого розвитку особистості, здатної до самореалізації у сфері спорту. Особливе місце у цьому контексті посідає підліткова література про спорт, яка через документальні й художньо-публіцистичні форми відображення реальних подій і біографій спортсменів може слугувати дієвим інструментом мотиваційного впливу.

Дослідження Ю. Ковальової підтверджує, що фізкультурно-спортивна діяльність позитивно впливає на соціальну активність студентів, розвиток міжособистісної комунікації та формування психолого-педагогічного досвіду, що, у свою чергу, зумовлює появу внутрішньої мотивації до саморозвитку й досягнення результату [2; 3]. Заняття спортом активізують особистісний потенціал, сприяють формуванню морально-вольових якостей і гармонійно поєднуються із суспільно значущими мотивами. Тому метою цієї розвідки є аналіз підліткової літератури про спорт як способу формування мотивації у спортсменів.

Підліткова література, зокрема документальна, що видається за підтримки Національного олімпійського комітету України, виконує важливу освітньо-виховну функцію. Вона базується на достовірному матеріалі та розповідає історії українських спортсменів, які досягли успіху завдяки цілеспрямованості, наполегливості, підтримці близьких і тренерів.

У книжці «Заради мрії» змальовується шлях Олени Говорової – легкоатлетки, яка, попри сумні прогнози лікарів і брак підтримки на старті, змогла досягти олімпійських висот. Її історія відображає процес формування особистості спортсмена, де центральне місце посідає сила волі, здатність до самопереборення, віра у власні можливості та роль тренера як наставника і мотиваційного орієнтира. У книзі Лесі Вороніної «Смак олімпійського золота» простежується історія Інни Осипенко-Радомської, де наголошено на важливості наполегливості, розвитку таланту та подолання труднощів. Оповідь формує у читача уявлення про складність спортивного шляху, однак підкреслює, що великі досягнення можливі за умови цілеспрямованої роботи та підтримки з боку родини і тренерів. Олесь Ільченко в повісті «Абсолютний чемпіон» висвітлює історію гімнастки Ганни Безсонової, яка змалку визначила свою мету й послідовно до неї йшла. Книга акцентує увагу на важливості раннього вибору життєвого шляху, значенні дисципліни, тренерського супроводу та спадковості спортивної культури в родині. Сюжет підсилює мотиваційне повідомлення про необхідність постійного самовдосконалення та неперервного руху до нових висот.

Як було зазначено раніше одним із найбільш ефективних засобів мотиваційного впливу на дітей та підлітків, які займаються спортом, є приклади з життя видатних спортсменів, тому Національний олімпійський комітет України видав низку книжок, орієнтованих на дитячу та підліткову аудиторію. У цих виданнях подано історії дитинства, перших спортивних спроб і шлях до успіху українських спортсменів, які досягли найвищих результатів у своїх видах спорту. Ці історії розкривають такі якості, як наполегливість, дисципліна, витривалість, внутрішня мотивація та сила духу.

У книзі про художню гімнастику читач знайомиться з історіями Ірини Дерюгіної, Олександри Тимошенко, Олени Вітриченко, Катерини Серебрянської та Анни Безсонової. Усі вони з дитинства відзначалися високою самодисципліною, цілеспрямованістю та внутрішньою стійкістю. Особливо цінною є історія Анни Безсонової, яка має найбільшу кількість нагород в історії української художньої гімнастики – це приклад сталого поступу до мети навіть після невдач.

Не менш надихаючими є оповідання про українських баскетболістів – Анатолія Поливоду, Сергія Коваленка, Олександра Сальникова, Олександра Білостінного та Олександра Волкова. Їхній шлях доводить

важливість командної роботи, стійкості перед труднощами, а також лідерських якостей, які необхідні для досягнення високих результатів.

Книга про легку атлетику розповідає про Валерія Борзова, Сергія Бубку, Наталю Добринську, Юрія Сєдих та Володимира Куца. Ці постаті вражають не лише спортивними досягненнями, але й силою волі, що дозволила їм досягти успіху в дуже конкурентних і фізично складних видах спорту. Зокрема, Сергій Бубка – символ неперевершеного прагнення до досконалості, а історія Наталі Добринської демонструє, як комплексна підготовка і самоконтроль дозволяють досягати перемоги у багатоборстві.

Отже, підліткова література про спорт, зокрема видання, підготовлені НОК України, виступає не лише засобом популяризації здорового способу життя, а й потужним інструментом формування морально-вольових якостей та мотиваційної сфери юних спортсменів. Її зміст має глибоке педагогічне та психологічне підґрунтя, адже через реальні історії та біографії передається досвід подолання труднощів, силу характеру, переживання перемог і поразок, а також моделі поведінки, які стають прикладом для наслідування.

Аналіз змісту книжок засвідчив, що ключовими мотиваційними чинниками, які простежуються у більшості творів, є: 1) внутрішнє бажання самореалізації, 2) висока особиста цілеспрямованість, 3) підтримка з боку тренера і родини, 4) віра у власні сили навіть за відсутності зовнішнього схвалення, 5) усвідомлення суспільної значущості спорту.

Одним із центральних образів, що регулярно з'являється у книжках, є тренер. Він постає не лише як фахівець, що передає технічні знання, а як провідник, наставник і носій життєвої мудрості, який підтримує у важкі моменти, допомагає пережити поразки й надихає на подальший розвиток. У творах про Олену Говорову, Інну Осипенко-Радомську та Ганну Безсонову особливо підкреслюється важливість емоційного зв'язку між тренером і спортсменом, що має вирішальне значення для довготривалого прогресу.

Не менш важливим компонентом мотиваційної системи є зображення змагань. Вони не представлені як одноразова подія чи кульмінація, а як логічне завершення тривалого процесу підготовки, що супроводжується зусиллями, сумнівами, дисципліною та внутрішньою боротьбою. У цьому контексті важливе місце посідає психологічна стійкість героя, готовність витримати тиск і відповідальність, що формує у читача уявлення про спорт як про школу характеру.

Особливе місце в мотиваційній структурі займає роль батьків. У багатьох історіях (наприклад, про Ганну Безсонову) підкреслюється значення родинної традиції, підтримки, довіри та розуміння з боку батьків. Родина часто виступає першим джерелом віри у здібності дитини, моральним орієнтиром і базовою точкою стабільності. Позитивний вплив

батьків сприяє не лише емоційному благополуччю юного спортсмена, а й формуванню в нього високої внутрішньої мотивації до досягнення результатів. У деяких історіях батьки не поділяли спортивних прагнень дитини або сумнівались у доцільності такого шляху. Наприклад, були випадки, коли спорт розглядався не як серйозна справа, а як тимчасове захоплення, що заважало навчанню або «нормальній» професії. Така відсутність підтримки не зупиняла спортсменів, а навпаки, вона загартовувала характер, спонукала доводити власну спроможність незалежно від зовнішніх обставин.

Книги про художню гімнастику, баскетбол, легку атлетику та боротьбу особливо наголошують на тому, що успіх у спорті є результатом тривалої системної праці, яка можлива лише за умов повної віддачі, правильної організації процесу, виваженого керівництва тренера та довіри до дорослих. Головні герої, як жінки, так і чоловіки, демонструють приклади цілеспрямованості, стійкості до стресу та моральної зрілості, які формуються саме через багаторічний досвід участі у спортивному житті.

Однією з яскравих представниць сучасного українського спорту є плавчиня Ніка Шарафутдінова – неодноразова чемпіонка та призерка України, призерка юніорського чемпіонату Європи та учасниця Олімпійських ігор 2024 року в Парижі. Ніка, з якою автор цього дослідження, Варданян Владислав, мав можливість тренуватися під керівництвом тренера Лілії Білої в ДЮСШ 2 м. Кривий Ріг, є прикладом для молодих спортсменів не тільки завдяки своїм досягненням, а й завдяки внутрішній мотивації, дисципліні та самовідданості. Як і в багатьох спортивних історіях, у її шляху на перший план виходить сила волі, здатність долати сумніви та підтримка тренера, який допомагає не тільки в технічному, а й в психологічному аспекті, даючи можливість реалізувати свій потенціал. Це підтверджує і сама Ніка, з якою ми поспілкувалися: «Я дуже люблю бути на висоті, і коли в мене виходить бути однією з кращих, я думаю: “Ось для чого це все!”».

Загалом, підліткова спортивна література виконує функцію моделювання поведінки, створює образ спортсмена як особистості з глибокими морально-вольовими якостями, здатної до подолання зовнішніх і внутрішніх бар'єрів. Її виховний потенціал зумовлений не лише описом перемог, а й чесним зображенням труднощів і шляхів їх подолання, що дає змогу юним читачам ідентифікувати себе з героями та сформувати власну мотиваційну платформу для досягнення цілей у спорті й поза ним. Таким чином, література, створена для підлітків на основі реальних біографій українських олімпійців, є цінним виховним ресурсом, який поєднує у собі психологічну підтримку, педагогічну настанову та натхнення до активного і відповідального життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Життя видатних дітей. Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20160326063908/http://grani-t.com.ua/books?seria=206&filter=yes>
2. Ковальова Ю. А. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у старшокласників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 3К (147) 2022, С. 171–175.
3. Ковальова Ю. А. Сутність професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у старшокласників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 3(2) 2015. С. 162–165.